

Թէ ողջ մնալով անոնցմէ զրկուենուն վրայ ողբան :

Սովորական զէնքերնին էր լախտ , սուր և նիզակ , նետաձգութեան մէջ ալ շատ անուանի էին հեծեալքը . պատերազմողը իր ձեռքովը սպաննած Թշնամեաց գլուխները կը կտրէր ու իր ձիերուն վրայ կախել կուտար ու այնպէս կը պտրտէր . Թշնամեաց բանակէն յափըշտակած զէնքերով ալ յաղթական կամար շինելու սովորութիւն կար մէջերնին : Պատերազմի դաշտը ամրացրնելու ամենեւին հոգ չէին ընել , Թշնամեոյն վախկոտութեան նշան մը չտալու համար . նոյն պատճառաւ ալ յաղթութենէն ետքը տներն և կամ ուրիշ ամուր տեղուանք չէին ապաւինել : Երբեք իրենց դրօշին վրայ կ'ընէին , և ամէն զինուոր պարտական էր կրցածին չափ իր սպարապետին կենացը պաշտպանութիւն ընել . Թէ որ մէկը այս պարտքէն Թեթև կերպով մ'ալ պակսէր՝ չարաչար կը պատժուէր : Օրնուորական պատիժներն ալ շատ խիստ էին . Եսար կը պատմէ որ այն երկրին Թագաւորներէն մէկը՝ պզտի յանցանաց համար իր հպատակացը ականջը կտրել կամ աչքը հանել կուտար , իսկ մեծ յանցանաց պատիժ կրակով այրուիլն էր :

Եղտաց գլխաւոր զբօսանքն էր որսորդութիւնը , և կատաղի գազաններ որսալով՝ պատերազմելու ալ սէր ու ախորժակ կը ստանային . բայց երբոր երկրագործութիւնը մէջերնին ծաղկիլ սկսաւ , որսորդութեան արուեստը իր յարգը շատ կորսնցուց :

Եղտք միայն Հռոմայեցւոց պատմութեան մէջ կը յիշուին իրենց ըրած արշաւանքովը . ուրիշ յիշատակ մը չըթողցին , որովհետեւ գիր ալ չունէին , հապա դրուիդներուն վարդապետութիւնը ոտանաւորի վրայ առած էր որ բերնուց կը սորվեցնէին . միայն յիշատակ մը կայ՝ նէ՝ իրենց կանգնած ահագին քարերով սեղաններն են , որ շատ կը գտուին Պրոթայն գաւառին մէջ . ոմանք () էն-էր կ'ըսուին , այսինքն Եր-

կայն քար , վասն զի կոթողի պէս տրնկուած քարձր քարեր են , կուգրերուն պատուոյն համար և երեւելի մարդկանց գերեզմանական արձանի տեղ կանգնած . ոմանք ալ Տուլէն կ'ըսուին , այսինքն Վարասեղան , որ ձեւացած էն քանի մը կտոր տնկուած քարերով , վրանին աւելի մեծ մէկ կամ երկու քար ձգած , որուն վրայ զոհերը կ'ընէին . ոմանց վրայ կ'երևնայ արիւնը վաղցրնելու խողովակը . և գետինը փորելով կը գտնուին անոնց քով՝ կիր դարձած ոսկորներ , մոխիր , և խողովակաձև գամեր՝ որոնք ինչ բանի դործածելնին յայտնի չէ :

Եսալիսի բարբարոս ժողովրդեան մը մէջ կամաց կամաց քաղաքականութիւն մտնելով և Զ դարերուն մէջ , և երթալով ծաղկելով , աշխարհիս անուանի ազգերէն մէկն եղան Վաղղիացիք , ինչպէս որ յայտնի է :

ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆ

Եսալի Բողոքի վրայ :

ԵՍՈՒՂԹ խաղալու սովորութիւնը ամէն տեղ ու ամէն ազգի մէջ կայ . ոմանք ձմեռուան երկայն գիշերները առանց ձանձրութեան անցընելու համար կը խաղան , իրենց ժամանակը և ստակնին փձացընելու համար . աղքատները իրենց դժբաղդութիւնը մոռնալու համար , խարդախները իրենց շահուն համար :

Որոշ չգիտցուի Թէ Թուղթ խաղալու գիւտը երբ ելած է . հեղինակին մէկը կը կարծէ Թէ Եգիպտացիք գրտեր են Վրիստոսէ եօթը հարիւր տարի առաջ . ուրիշ հեղինակ մ'ալ աւելի չին կը դնէ , և կ'ըսէ Թէ աս Թղթերը առջի բերան երբոր հնարուեցան՝ խորհրդական նշաններ ունէին . այսինքն տասուերկու պատկերները զողիակոսին տասուերկու նշաններն էին . սեռ կարմիր գոյները արեւագարձները կը

ցուցնէին . չորս տեսակ թուղթերը տարւոյն չորս եղանակները կը նշանակէին , և յիսունուերկու հատ թղթերն ալ տարւոյն յիսունուերկու շաբաթներուն նշանն էին : Բայց աս կարծիքը հաւանական չէ . վասն զի յոյն և լատին հին հեղինակները՝ որ շատ տեսակ խաղերու վրայ յիշատակութիւն կ'ընեն , թղթի խաղը ամենեւին չեն յիշեր՝ թէ երբ և ինչ բանի համար հնարուած ըլլայ :

ԺԴ դարէն վերջը կը սկսի մատենագրաց մէջ խաղի թղթին յիշատակութիւնը , որոնցմէ ոմանք Խալիլայի մէջ գտնուած է կ'ըսեն , ոմանք Վերմանիոյ մէջ , ոմանք ալ Սպանիայի մէջ . բայց ամենէն հաւանականն է որ Վաղղիոյ մէջ Կարողոս Էնն ժամանակը հնարուեցաւ , աս թագաւորը զբաղեցնելու համար իր խելացնորութեանը ատեն . թէպէտ ոմանք ալ Զ Կարողոսին ատեն հնարուած է կ'ըսեն անոր Կրէնկոնէօր լաբըմէն պատկերածախին ձեռքով 1362էն :

Թղթերուն չորս տեսակը և պատկերները նշանակութիւններ ունին , բայց անուններն ամէն ազգ նոյնպէս չանուաներ . ընդհանրապէս պատերազմական բաներու նշան են . տիգաձեւը և քառակուսին (մաչա , օրիա) յայտնապէս կը ցուցնեն զէնքերու ձեւեր , անոր համար զէնքի անուններ ունին¹ . սրտաձեւը (քուփա) զինուորական քաջասրտութիւնը կը ցուցնէ . առուոյտը (սփաթի) պատերազմի դաշտին նշան է , կամ զօրաց պաշարոյ . կամ թէ թրի կոթի ձեւ է : Զորս թագաւորներն (թահլը) կը սեպուին Վալիթ , Բլեքսանդր , Կեսար և Սեծն Կարողոս . չորս թագուհիներն կամ աղջիկներն՝ Պալլաս կամ Բլեքնաս դիցուհին , Բրժին² , Յուդիթ և Հռաքել . չորս արքանեակներուն (պաճաք) անուններն են Հեկտոր , Լանալոյ³ , Դիթի⁴ և Լահիր⁵ : Բն անունները հին

ու նոր ատենի երեւելի թագաւորաց և իշխանաւորաց անուններն են . որոնց տակ կ'իմացուէին Կարողոսի ատեն եղած անձինք , կամ Վաղղիոյ մէջ նշաւաւոր անձինք . զոր օրինակ Բրժինը կ'իմացնէր՝ Է Կարողոսի կինը Սարիամ Բնժու . Պալլասը՝ Յոհաննա Բլեքնաս Վաղղիոյ սրբազան դիւցազնուհին . Յուդիթը՝ Զ Կարողոսի կինը Իզապէլա Պաւերացի , Ռաքէլը՝ Բնէս Սորէլ՝ որ Կարողոսի արքունեացը մէջ անուանի խաթուն մ'էր : Բլեքնեակները կը նշանակէին Սիջին դարու ասպետները , որ ասպետ չեղած արքանեակ կամ փոքրաւոր կ'ըսուէին , և ասպետաց ու տիկնաց ծառայութիւն կ'ընէին : Պատկերաւոր թղթերուն Վաղղիացիք Գլախ⁶ կ'ըսեն , անպատկերներուն՝ Կէր⁷ . կէտերը առանձին առնելով 1 էն ինչուան 10 ա⁸ կ'ըսուին , լատին բառէ առնուած որ պզտիկ ստակ մը կը նշանակէ :

Տ Ն Տ Ե Ս Ա Կ Ա Ն Գ Ի Տ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

ԱՌՈՂՋՈՒԹԻԻՆ

Բնանց Բժշիտ առողջութիւն :

ՈՐՈՎՏԵՏԵԻ մարդկային կեանքը պահելու գլխաւոր և առաջին պատճառներէն մէկը սեպուած է օդը , ով որ կ'ուզէ առանց բժշկի կարօտ ըլլալու՝ իր օրերը առողջութեամբ անցընել , պէտք է որ նախ ջանայ մաքուր օդով տեղ բնակիլ . գերեզմանոցներէ , հոտած ջրերէ ու աղբանոցներէ հեռու բոլորովին . որոնք միշտ օդը կ'ապականեն , Իսկ ամէն օրուան առաւօտեան օդն ալ որովհետեւ խիստ առողջարար է , շատ հարկաւոր է որ մարդ կանուխկեկ ելլելով ան օդն ալ քիչ մը շնչէ : Բայց երբոր մէկը գոց դնուով և պատուհաններով սենեկի մէջ նստած է՝ պէտք է աղէկ զգուշանայ որ դրսէն փչած քա-

¹ Գաղ . Pique, Carreau, Cœur, Trèfle.

² Argine որ Regina Ռեգինա բառին գրերով ձեացած անուն է և թագուհի կը նշանակէ :

³ Lancelot.

⁴ Ogier.

⁵ La Hire.

⁶ Têtes.

⁷ Points.

⁸ As.